

ВЛИЯНИЕ ВЪРХУ ЧЕРНОМОРСКИЯ РЕГИОН НА ПРЕВРЪЩАНЕТО НА РУСИЯ ОТ ЧАСТ НА СВЕТОВНАТА ГЛОБАЛНА ИКОНОМИКА В „САМОДОСТАТЪЧЕН ОСТРОВ“

проф. д. ик. н. Невяна Кръстева, ас. Алексей Потевня
СУ „Св. Кл. Охридски“

IMPACT ON THE BLACK SEA REGION OF RUSSIA'S TRANSFORMATION FROM PART OF THE GLOBAL ECONOMY INTO A „SELF-SUFFICIENT ISLAND“

Professor D. Ec. Sc. Neviana Krasteva, Assistant Prof. Aleksey Popebnya
Sofia University St. Kliment Ohridski

Abstract: This statement of Russia's foreign economic policy discusses the economic mechanisms triggered by import substitution policies, associated losses and conditions that provide positive or negative economic effects. The impact on relations in the Black Sea region is being investigated.

Keywords: import substitution, Russian Federation, self-sufficient island, economy, tourism.

Вносът като двигател на конкурентоспособността

Класическата теория на търговията показва, че вносът е основна причина за печалбите от търговската интеграция. Съвременната теория на търговията допълва класическия механизъм чрез ефекти на подбор между хетерогенни фирми, когато само най-продуктивните фирми са в състояние да продават на чужди пазари [1].

Като се има предвид, че значителна част от производствените търговски потоци се състоят от междинни продукти, които се използват като суровини в последващото производство (в случая на Русия делът на междинните продукти във вноса е повече от 60%), тогава горната аргументация предполага, че конкурентоспособността на местното производство се определя, наред с други неща, от наличието на евтин внос.

Множество емпирични проучвания потвърждават, че индустриите с по-висок дял на вносните междинни стоки са по-продуктивни от индустриите с по-нисък дял [2]. Последните проучвания, анализиращи данни на ниво отделни фирми [3][4], потвърждават, че ефектът се осъществява на ниво фирма: фирмите вносители повече междинни стоки имат по-висока производителност от фирмите, които внасят по-малко, при равни други условия, което предполага, че вносът на междинни стоки е важен източник за растежа на конкурентоспособността на фирмите.

Проучване, проведено за руски фирми, показва, че производителността на труда в руските компании, които внасят междинни стоки, е с 20% по-висока в сравнение с подобни фирми, които не внасят междинни продукти [5].

На тази основа имаме всички основания да вярваме, че вносът е един от източниците на икономическа конкурентоспособност, който повишава ефективността на икономиката. По този начин политиките за заместване на вноса при липса на обективна информация и задълбочена процедура за подбор на защитени сектори са вредни за

икономиката. В отворена икономика ефектът от подбора на фирмите и наличието на евтин внос осигуряват растеж на секторната производителност, но производителността намалява в „защитените“ сектори. Тоест, докато нашите оценки по-горе оценяват прякото отрицателно въздействие върху руската икономическа продукция и благосъстояние от неефективното преразпределение на производствените фактори, прилагането на политики за заместване на вноса също поставя руската икономика в неравностойно положение спрямо по-либералните икономики на международните пазари поради пропуснатата конкурентоспособност. Това създава допълнителни пречки за Русия по пътя ѝ към диверсификация на износа и устойчив растеж.

Две години след присъединяването си към СТО, в новата политическа реалност, Русия започна да прилага поредица от политики за заместване на вноса. Поддържащите сектори варират от селско стопанство и производство на метални изделия, до компютърно оборудване и превозни средства със специално предназначение. Потенциалните икономически ефекти от тези политики са от значителен интерес и значение както за изследователите, политиците, така и за широката общественост. Те обаче все още не са оценени количествено (резултатите от проучване на тези ефекти, проведено в CEFIR през 2016 г. [5]).

Заместването на вноса може да се осъществи чрез набор от инструменти, насочени към създаване на преференциални условия за местните производители на вносни стоки спрямо чуждестранните конкуренти. Бариерите пред търговията са най-често срещаните и лесно достъпни политически инструменти, те водят до повишаване на цените на вътрешния пазар спрямо световната цена на стоката.

Местните производители в защитената индустрия се радват на по-високи цени на вътрешния пазар, като по този начин осигуряват по-високи приходи при същите разходи. Защитеният сектор също е в състояние да пусне в експлоатация онези мощности, които са генерирани загуби при липса на защитни мерки. Ако обаче икономиката работи при пълна заетост при липса на заместване на вноса, то за да се увеличи производството в защитените сектори, там трябва да се преразпределят фактори от другите сектори. В резултат на импортозамещаващата политика производителите в незащитени сектори ще намалят мащаба на производството, а някои ще излязат от индустрията. Тоест производителите, които са били достатъчно ефективни преди политиките за заместване на вноса, ще бъдат изтласкани от тези, които не могат да се конкурират на международни цени. От гледна точка на икономиката на благосъстоянието, тази маневра е придружена от загуба на икономическа ефективност.

В икономическата литература се разглеждат няколко случая, когато заместването на вноса може да бъде оправдано, като например наличието на положителни външни ефекти от защитени сектори върху икономиката; ефект на учене чрез правене в защитени сектори; и аргумент за младата индустрия. Всички тези случаи предполагат пазарни неуспехи при липса на държавна намеса, което води до по-ниска от социално оптималната продукция на въпросния сектор. Тогава правителствените интервенции, насочени към увеличаване на производството – като заместване на вноса – могат да доведат до допълнително подобряване на благосъстоянието на икономиката. Ако някой от тези ефекти се случи, тогава печалбата, донесена от защитените сектори, може да компенсира загубата от незащитените. За да се потвърди всеки от тези случаи, е необходимо да се извърши задълбочен и независим анализ на икономиката въз основа на много подробна информация.

Дори преди руските войски да влязат в Украйна през февруари 2022 г., Русия е провеждала политика за защита на икономиката си от въздействието на санкциите.

Имаше прецедент: санкции бяха наложени на Русия, след като тя анексира Крим и нахлу в района на Донбас в Украйна през 2014 г. Тези санкции забраниха всякакъв чуждестранен бизнес в Крим, забраниха трансфера на модерна технология за нефтени сондажи в Русия и ограничиха достъпа на големи руски фирми към западните капиталови пазари. Тези санкции имаха незначително неблагоприятно въздействие върху руския добив на петрол и леко отрицателно въздействие върху инвестициите в Русия и икономическия растеж. Руското правителство знаеше, че Западът може да наложи допълнителни санкции и затова се опита да изолира икономиката си от подобни мерки. Това се нарича стратегия „Крепост Русия“. Тя включва усилия за ограничаване на външния дълг, натрупване на резерви на централната банка от чуждестранни активи за поддържане на стойността на рублата и създаване на вътрешни платежни системи в случай, че Русия бъде изправена пред санкции, които прекъснат достъпа ѝ до механизми за чуждестранни банкови преводи като SWIFT. Цената на тези мерки беше значителна, тъй като правителството постави средства в резерви, като ги спестява, вместо да ги харчи или инвестира за неотложни нужди.

През 2014 г. бяха наложени мита върху вносни продукти в хранително-вкусовата промишленост. Русия значително намали вноса на храни, а вътрешното производство се увеличи значително. Стойността на вноса на храни спадна от 60 милиарда долара през 2014 г. на 20 милиарда долара през 2017 г. и страната се радва на рекордно производство на зърнени култури. Русия затвърди позициите си на световния пазар на храни и е близо до това да се самозадоволява с храни от базов вид. В секторите на рибарството, плодовете и зеленчуците местното производство се е увеличило рязко, вносът е намалал значително, а търговският баланс (разликата между износа и вноса) се е подобрил.

Въпреки това усилията за „укрепване на санкциите“ на руската икономика от финансов натиск преди инвазията в Украйна през 2022г. имаха ограничен успех. Дългосрочните инвестиции от Запада не са намалели през последното десетилетие. SWIFT и други неруски системи за финансови съобщения, жизненоважни за международни трансакции от банки и дори за използването на кредитни карти в Русия, предадоха около пет пъти повече съобщения от MIR през 2020 г. Руската централна банка държеше около половината от чуждестранните си резерви извън страната по време на инвазията в Украйна. Руското правителство също говори за намаляване на зависимостта си от чужди технологии, но постигна малък напредък. „Заместване на вноса“ – намаляването на вноса чрез увеличаване на вътрешното производство – е популярен политически лозунг в Русия. Той има ограничено въздействие за намаляване на интеграцията на Русия с международните вериги за доставки или за намаляване на вноса на капиталово оборудване и машини.

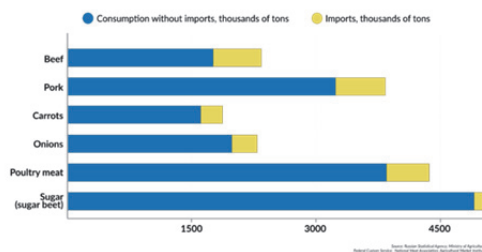
Степента, до която настоящите санкции вероятно ще засегнат руския износ, зависи отчасти от начина, по който се търгува. Нефтът е най-важният износ за Русия, който представлява почти половината от приходите от износ, в зависимост от цената на петрола. Русия изнася петрол в много различни страни и тъй като петролът се търгува до голяма степен чрез кораби, които могат директно да плават до всяко пристанище, ако една страна спре да купува руски петрол, Русия обикновено може да продава на други купувачи. В резултат на това неотдавнашното решение на правителството на САЩ да забрани вноса на руски петрол в САЩ ще има ограничен ефект. САЩ ще увеличат покупките на петрол от други износители на петрол; други вносители на петрол ще купуват повече руски петрол.

Заместване на вноса: „за“ и „против“

Фигура 1 по-долу показва руския внос, разбит по икономически сектори и неговата стойност като процент от БВП на Русия между 2010 и 2020 г. Основният внос на Русия са машини, химикали и други производствени стоки. Русия зависи от останалата част от света за доставка на много сложни продукти. Един от факторите, обясняващи секторния търговски профил и зависимостта на Русия, е ниската производителност на труда. Руската производителност на труда в промишления сектор е 21% от производителността на труда в САЩ и 36% от производителността на труда в ЕС. С други думи, руската икономика се нуждае от петима работници, за да вършат работата на един американски работник.

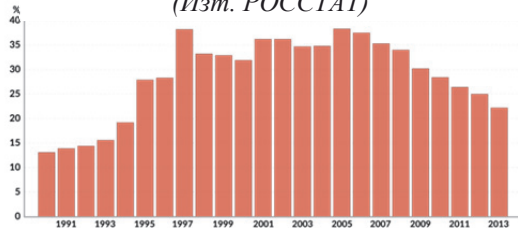
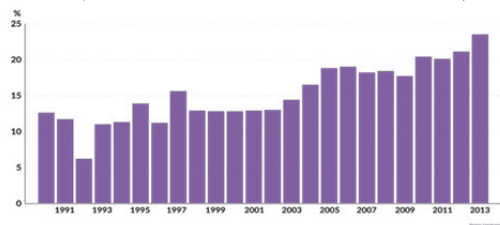
Освен това зависимостта на Русия от производствения капацитет на Запада – особено от европейския – се показва в стойността, която чуждестранните фирми добавят към руската икономика. Четири от всеки десет долара от руско търсене на производствени стоки идват извън Русия и само ЕС допринася с 14 процента за общото търсене на руски продукти за производство. За сравнение Китай – фабриката на света – добавя 9 процента. За да плати този внос, Русия изнася минерали, петрол и газ. През 2020 г. износът на тези продукти представлява 59% от общия руски износ, докато руският износ на машини и химикали е съответно 5% и 6%. Търговският профил на Русия е този, в който Русия изнася минерали, нефт и газ и внася промишлени продукти.

И така, какви са резултатите от политиките за „заместване на вноса“?

Фигура 1. Руски внос по сектори и вносни стоки и услуги като процент от руския БВП (изт. UNCOMTRADE, World Bank)

Фигура 2. Дял на вноса в потреблението на храни през 2013г. (Изт. РОССТАТ)

Фигура 3. Дял на вноса в производството на месо и месни продукти, 1990-2013, % (изт. Live Journal)

Фигура 4. Дял на вноса на мляко и млечни продукти, 1990-2013 г., % (изт. Live Journal)

До 2013 г. Русия все повече разчита на внос, за да задоволи вътрешното търсене на мляко и млечни продукти; Стратегията на правителството за заместване на вноса в

този сегмент на икономиката засегна пазарните доставки, особено на продукти от висок клас.

От 2013 до 2019 г. ръстът на месото и месните продукти възлиза на 34 процента. Производството на мляко през същия период остава на приблизително същото ниво. Производството на сирене се увеличи с 24% (вносът на тази храна беше практически забранен), а ферментиралите млечни продукти нараснаха с 11% (с изключение на заквасена сметана и извара).

В резултат на това делът на вноса в месните ресурси на Русия спадна до 6 процента до 2019 г., а в млечните ресурси – до 16 процента. Същата тенденция се наблюдава за всички основни видове храни. Делът на вносните хранителни продукти в търговията на дребно спадна от 34% през 2013 г. на 25% през 2019 г. В същото време потреблението на основни хранителни продукти от семействата или не се е променило, или дори се е увеличило.

Така като цяло снабдяването с храна на населението остава стабилно въпреки санкциите и антисанкциите, наложени от Русия. Два фактора обясняват това. Първо – общият растеж на селскостопанския сектор и агропромишления комплекс на страната; това развитие започна още преди санкциите срещу Русия. През 2011-2019 г. брутната селскостопанска продукция (в текущи цени) нараства почти 2,4 пъти. Вторият фактор е премахването на пазарната конкуренция от вносни стоки.

Въпреки това през 2022г. е съмнително как ще се поддържа здравето на животните без ваксини и лекарства от Запада, как ще се осигурят семена и оплодителен материал за тревопасни, така че да дават висок добив.

Високотехнологични стоки

Нека започнем с лекарствата. През 2013 г. делът на вноса на фармацевтичния пазар на Русия е 68 процента; през 2019 г. той спадна до 50 процента. Това намаляване на зависимостта от внос е резултат от решенията на големите международни фармацевтични компании, за откриване на производствени мощности в Русия. В същото време Русия остава силно зависима от вноса на компоненти, необходими за производството на лекарства. Руските компании произвеждат не повече от 15 процента от необходимите агенти. Съмнително е, че тези нива ще се запазят, тъй като чуждите фирми напускат руския пазар. Дори при национализация на мощностите е съмнително ще има ли кой и от какво да произвежда лекарствени продукти.

Друга критична област са информационните технологии, където страната внася повече, отколкото изнася. Недобре развито вътрешно производство. Вносни продукти без заместители. В момента обаче разработеният в страната софтуер е лидер в обществените поръчки и вече представлява повече от половината от обема му. В действителност обаче държавните органи често се преструват, че не забелязват, че доставяният хардуер е внос, с руски етикети, залепени върху кутиите, и може да бъдат помолени да платят за грубо персонализиран, безплатен западен софтуер, който се преструва, че е национален изработен продукт.

И като говорим за индустрията, въпреки цялата суматоха около заместването на вноса, делът на машините и оборудването в стоквата структура на вноса на практика не се е променил: през 2013 и 2019 г. той е бил същите 30 процента.

„Основната пречка за заместването на вноса остава липсата на производство на територията на Руската федерация на необходимото оборудване, компоненти и суровини за предприятията“ [7], отбелязва институтът „Гайдар“. Друг проблем беше „ниското качество на местните продукти“.

От 2013 до 2018 г. значителен напредък в заместването на вноса (по отношение на оборудването) се наблюдава само в металургичното машиностроене – той се оценява на 8,8 процента. В по-малка степен показателят регистрира промени и в агрохимията и производството на оборудване за строителство и добив.

Междувременно в някои други области зависимостта от вноса се увеличи. Най-вече при преработката на зеленчуци и плодове (с 12 на сто) и производството на оборудване с общо предназначение (с 11,2 на сто).

„На практика няма напредък по отношение на заместването на вноса през последните години“ [9].

Резултатът

Стана ясно, че политическите решения, налагащи заместване на вноса на руската икономика, приети след въвеждането на западните санкции през 2014 г., имат само ограничен успех. Основните причини за това състояние на нещата са:

- Недостатъчният размер на руската икономика: тя е твърде малка, за да произвежда всички необходими стоки за развитие.

- Освен това делът на Русия в световната икономика намалява. През 2008 г. той е бил 3,68%, но цифрата непрекъснато намалява; до края на 2020 г. той възлиза на 3,075 процента. Според прогнозите на Международния валутен фонд (МВФ) тази негативна тенденция ще продължи и през следващите години. В момента брутният вътрешен продукт (БВП) на Русия, коригиран към паритета на покупателната способност, е почти шест пъти по-малък от китайския, пет пъти по-малък от този на САЩ и повече от два пъти по-малък от този на Индия.

- Ниска производителност на труда: според МВФ Русия е на 51 място в света през 2020 г. по БВП (паритет на покупателната способност)

- Второкласни заместители: руските заместители на вносни стоки не могат да се конкурират с оригиналите по цена или качество. Успехът на стратегията за заместване на вноса не зависи само от наличието на каквито и да било заместители на вносните стоки. Износът на руски промишлени стоки зависи до голяма степен от вносно висококачествено производствено оборудване, което е по-ефективно от руските машини и позволява на производителите да спестят от разходи.

- Изтичане на капитал. Това ограничава инвестициите в създаването на качествено и модерно домашно производство. Само през 2020 г. 47,8 милиарда долара капитал са напуснали Русия. Това е 2,1 пъти повече от цифрата за 2019 г.

- Русия също изнася значително количество въглища, които – подобно на петрола – се търгуват в световен мащаб и така, ако една страна спре да купува руски въглища (САЩ забраниха вноса), Русия може директно да продава на други страни. Това е различна история от тази за природния газ, който е вторият по големина руски износ. Повечето от руския природен газ се изнася за Европа по тръбопроводи, които преминават през Украйна, Беларус и Балтийско море (Северен поток I). Русия също има газопровод, който отива до Китай, както и някои съоръжения за втечняване на природен газ, което позволява транспортирането му по целия свят. Съществуващата инфраструктура за тръбопроводи и втечняване е ограничена, така че газовите находища, които в момента доставят газ за Европа, нямат друг изход. Ако Европа спре да купува руски газ, това е лошо за Русия, но и слабост за Европа, която разчита руския газ: делът му в доставките на ЕС и УК се е увеличил от 25% от общото търсене на газ в региона през 2009 г. до 32% през 2021 г. според Международната агенция по енергетика. Цените на енергията ще скочат и някои енергоемки индустрии може да се наложи да закрият.

• Зависимостта на Русия от внос също я прави уязвима на санкции. Тя внася много потребителски стоки и промишлени продукти, включително технологии и машини. Русия има производствена база, която наследи от Съветския съюз, но по-голямата част от производствения сектор, който остава, сега е дълбоко интегриран с международните вериги за доставки. Поради това Русия е силно зависима от достъпа до компоненти и инструменти от САЩ, Европа, Япония, Южна Корея и Тайван. Потърпевши са: автомобилната индустрия, авиационната индустрия и други производствени сектори ще се борят да функционират при липсата на компоненти от западните страни и техните съюзници в Азия. Всички видове сложно производство ще се сблъскат с огромни закъснения.

• Западните компании се оттеглиха от руския пазар, което още повече навреди на руските потребители. Намалената наличност на потребителски стоки – и намаленото разнообразие на предлаганите продукти – ще намалят стандарта на живот на руските потребители. Не по-малко важно е възприятието, което това ще създаде сред по-богатите части от градското население в големите градове, където ще имат значително по-ограничен избор от стоки.

• Премахането на бизнес услугите от руския пазар ще бъде още по-разрушително. Русия е дълбоко интегрирана със западните пазари за бизнес услуги, застраховки, финанси и логистика. Един пример е в авиацията, където много самолети от флота на руските авиокомпании бяха наети от фирми за лизинг на самолети, базирани в Европа.

• Санкциите срещу богати и влиятелни личности („олигарси“) вероятно ще имат по-малък ефект върху икономиката. Повечето такива лица в Русия често имат и значителни активи в чужбина, включително недвижими имоти в големи западни градове. Ефектът от конфискуването на тези активи, макар и да навреди на тези лица, е малко вероятно да има голямо въздействие върху руската икономика като цяло.

Какво означава това?

Вече е ясно, че западните санкции срещу Русия ще имат голямо икономическо въздействие. Ще постигнат ли политическите си цели? Изглежда малко вероятно санкциите да обърнат нахлуването на Русия, въпреки че като повишат цената, те могат да направят Русия малко по-податлива на компромис. Санкциите изглежда вероятно ще усложнят вътрешните разчети на Кремъл, въпреки че типичните руснаци имат малко канали, чрез които да изразят недоволството си. Санкциите със сигурност ще затруднят Русия да финансира своята външна политика, както и да снабдява военните си, като се има предвид, че тя разчита на западни технологии за компоненти, особено микроелектроника и изчислително оборудване. Ако Западът засили санкциите, опитвайки се да прекъсне износа на руски петрол, това ще отреже Русия от основния ѝ източник на приходи от износ. Въпреки това, докато Русия е готова да харчи значителни суми за външната си политика — далеч по-висока като дял от БВП от западните страни — трябва да очакваме Русия да преследва по-широки външнополитически цели, отколкото може да предполага умереният размер на нейната икономика. Това може да работи за постигане на целите на външната политика на Русия, въпреки че цената ще засили икономическите трудности у дома.

Ще престане ли Русия да е част от световната икономика?

В случай на продължителни санкции срещу Москва и дългосрочен търговски конфликт Русия ще пострада много повече от Запада. „Търговската война между Русия, от една страна, и САЩ и техните съюзници, от друга, ще има много чувствителни

телен ефект в дългосрочен план и може да намали руската икономика с почти 10 процента годишно“, каза Александър Зандкамп [6], анализатор. в Института за световна икономика (IfW) в Кил Сандкамп).

Въз основа на модела учените симулираха последствията от продължителните санкции за различни национални икономики и стигнаха до извода, че БВП на Русия може да намалява с 9,71 процента годишно, докато общата икономика на западните съюзници - само с 0,17 процента.

В същото време отделните западни страни ще страдат неравномерно от дългосрочните санкции срещу Руската федерация. Ако БВП на САЩ ще намалява годишно само с 0,04 процента, то в Германия – с 0,4 процента, и например в Литва – с почти 2,5 процента. Размерът на загубите ще зависи от мащаба на икономическите връзки с Русия. Междувременно Китай ще увеличи годишния си БВП само с 0,02% в резултат на увеличената търговия с Русия, според оценки.

Съединените щати и Европейският съюз реагираха на руската инвазия в Украйна, като наложиха редица икономически санкции. Въпреки твърденията на руското правителство, че е „устойчива на санкции“ икономиката си чрез натрупване на голям запас от валутни резерви и разработване на алтернативни механизми за плащания, финансовите санкции вече се оказват мощно икономическо оръжие. Руската валута се срива, финансовите пазари са изправени пред затруднения, а фабриките са затворени.

Влиянието на външноикономическата политика на Русия върху черноморския регион

Очакваното отражение върху българската икономика и черноморския регион е неблагоприятно. То ще намери отражение в следните области:

- туризъм – намаляване на туристите от Русия и Украйна; продаване на имоти на руски граждани по българското Черноморие; отдръпване на западни туристи поради опасността от мини и близостта до конфликта;
- заплахата за търговското корабоплаване;
- поскъпване на горивата и влошаване на стандарта на живот
- съкращаване на стокообмена с Русия.
- политическо напрежение със съседните страни по повод на бежанските потоци и корабоплаването.

Динамиката на събитията е такава, че предполага да продължим да следим развитието им.

Литература:

1. Melitz, M. J. The Impact of Trade on Intra-Industry Reallocations and Aggregate Industry Productivity. 2003.
2. Feenstra, M., W. Zeile, R. Feenstra, R. Markusen. Accounting for Growth with New Inputs: Theory and Evidence. 1992.
3. Castro, F., P. Farolec, M. Castro, A. M. Fernandes, T. Farolec. The Role of Imports for Exporter Performance in Peru. 2015.
4. Feng, Li, F. Swenson, Z. L. Ling, D. Swenson. The Connection between Imported Intermediate Inputs and Exports: Evidence from Chinese Firms. 2016.
5. Volchkova, N., and N. Turdyeva. Microeconomics of Russian import substitution. 2016
6. Deutsche Welle. Санкции могат обрушават икономика РФ на 10 процента в год. 2022
7. Ziomecki, M. Russia's import substitution: Effects and consequences. GIS Reports. 2022
8. Институт за икономическа политика Гайдар. 2022.
9. Център за макроикономически анализи и краткосрочни прогнози. 2022.